

12. <http://www.unece.org/stats/gender/web/genpols/keyinds/genpols-2edu.htm>
13. Мюнстерберг Г. Психология и учитель / Пер. с англ. А.А. Громбаха. 3-е изд., испр. М.: Совершенство, 1997.
14. Gilbert, R. and P. Masculinity Goes to School. - Sydney, Allen & Unwin, 1998.
15. Женская занятость: Глобальные тенденции и действия МОТ // Материалы МОТ, 49-ая сессия Комиссии по положению женщин, Организация Объединенных Наций, Нью-Йорк, 28 февраля - 11 марта 2005 года // www.ilo.ru/gender/files/WomenEmploymentrus.pdf
16. Закон України "Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків": <http://www.president.gov.ua/documents/3308.html>

Любов СЕМЕНЕНКО

© 2008

АНТРОПОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МОТИВУ КОХАННЯ В ЛІРИЦІ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ

Олександр Олесь увійшов в українську літературу на межі XIX та XX століть, у переламний час, коли поглиблювався конфлікт між старим і новим і в літературі, і в суспільно-історичних процесах. Усе це зумовило унікальність співіснування в літературному процесі різноманітних поетичних напрямків та стилів; відбувалося також взаємопроникнення та асиміляція елементів різних напрямків і концепцій. Окремі ж поети або поєднували риси цих напрямків, або вели активні пошуки новаторських підходів до літератури. Початок нового тисячоліття був ознаменований в українській поезії появою модернізму або, принаймні, модерністських маніфестів [5, 120], у центрі яких так чи інакше перебувала людина. Творчість Олександра Олеся стала етапною для української поезії своєї доби, оскільки відбивала складні перипетії боротьби народницької та модерністської тенденцій. Високу художню й естетичну цінність творчості митця та актуальність для неї мотиву кохання відзначали літературні критики різного спрямування: М.Гнатюк [1], Л.Голомб [2], М.Грушевський [3], О.Денисюк [4], С.Єфремов [5], М.Зеров [6], М.Неврлий [8], С.Павличко [10], І.Чернова [11]. Зокрема, М.Грушевський зазначав, указуючи на особливості розкриття інтимних мотивів у ліриці автора: «...В поезії серця, що нерозлучно спливаєється з поезією природи і займає таке велике місце в перших збірках Олеся, він являється магістром півтонів. Сердечні відчуття лежать в одній площині з відчуттями природи. В них дуже мало еротизму, дуже рідко виступає пожадливе почуття, зовсім чуже задоволене міркування...» [3, 258] Відомий дослідник творчості поета М.Неврлий розкривав сутність «людського й мистецького феномену Олеся», вважаючи, що його винятковість полягає в «глибоко оригінальному поєднанні загальнолюдського з національним, в легкому, мелодійному, високо артистичному характері його поезій. В одному з його романсів традиційний український соловейко, оспівуваний Шевченком та іншими українськими поетами, закликає милувати й цілувати кохану, бо ж, мовляв, «знов молодість не буде». Вселюдське *sacre diem* в українській одежі» [8, 11]. Є й інші думки: С. Павличко наголошувала, ніби поетові бракувало слів, що він виробив певні кліше, які переходять із вірша у вірш, його лірика «ще не вміла по-справжньому говорити про любов, тому вона непереконлива, декларативна» [10, 97]. Однак, актуальність мотиву кохання для поетичного доробку поета бачиться безсумнівною.

Розглядаючи антропологічні аспекти інтерпретації мотиву кохання у творах Олександра Олеся, осмислюємо образи ліричного героя та образ коханої як їх складові частини. Саме ці образи утворюють специфічне семантичне поле, в межах якого функціонують ліричні почуття. Завдяки особливостям їх художнього втілення створюється певний настрій, символізуються культурософські цінності доби, як традиційні, так і модерністські.

Розкриття мотиву кохання у ліриці Олександра Олеся реалізується через створення складної та неоднозначної взаємодії відповідної парадигми ліричного героя та збірного жіночого образу.

Основним засобом передачі почуттів закоханих у творах Олександра Олеся першого періоду творчості є традиційне для українського поетичного дискурсу співвіднесення почуттів та переживань людини із станами природи. Образи природи використовуються поетом для передачі

найрізноманітніших перебігів внутрішнього буття ліричного героя, що характеризується підвищеною емоційністю. Усі події та явища навколишнього та внутрішнього світу викликають у нього суб'єктивні переживання, що виявляються у різного роду рефлексіях. Важливим є те, що відтворення почуттів через природу коливається в межах від фольклорної до індивідуально-авторської образності:

Коли весні зрадіє світ увесь
І зблищить в щасливій долі,
І ти одна, в квітках і травах, в полі десь,
Серед весни, краси і волі
Не зможеш більше серця зупинить,
Що в грудях буде битись, мов шалене,
І скрикнеш, - знай, не долетить
Уже твій скрик тоді до мене ... [9, 57]

Функціональне навантаження образів природи тісно пов'язується з перебігом як самого почуття, так і психічних станів закоханої особистості. Прийом психологічного паралелізму використовується автором для поетизації постаті коханої, що підсилюється персоніфікацією сил природи:

О, не дивуйсь, що скільки зір на небі,
Що ночі так прозора срібна мла, -
Ця ніч ясна убралася для тебе,
Для тебе й срібло розлила [9, 64].
.Стоять вишні і журяться похилі,
Що в хмари сонечко зайшло,
Що листя й квіти облетіли. [9, 71]

Постать коханої жінки часто порівнюється поетом із різноманітними явищами та образами природи. Домінантними у цьому аспекті постають традиційні порівняння жіночої вроди із квітами. Образ коханої асоціюється поетом із «ніжним проліском», уста - з трояндами, чари - із в'юнком, руки - з лілеями. Змальовуючи образ жінки, автор використовує ряд пестливих слів: «красавице», «люба», «зоре», «душа моя», «кохана», «мое щастя», «моя пташко», що виявляють ліричні почуття. Настрої, пов'язані з жіночим образом, послідовно означаються як «хмари», «вечір», «похмурий день», «смеркання» тощо. У поезіях підкреслюються різні особливості жіночої вроди, при цьому переважно вживаються порівняння, метафори та епітети:

Твої очі - ніжні квіти,
На яких спинились сльози
Після мук за світ безщасний,
Як росинки після ночі [9, 91].
Ти в ліжку ще. На крилах золотих
Тебе ще сон ясний колише
І носе десь в просторах світових,
В країнах див, утіх і тиші [9, 91].

Одним із виявів взаємодії чоловічого й жіночого начал у ліриці автора бачиться розкриття мотиву зради як утілення не лише чуттєвої опозиції він / вона, але й філософської опозиції людина / світ. Атрибутом буття зраженого й покинутого закоханого стає самотність. Характерно, що зрадницею в поезіях Олександра Олеся постає саме жінка, яка здатна вбити не тільки любов, але й усе те, чим живе ліричний герой:

Ти в ту ніч другим зоріла,
Ти другим вінок плела,
Надо мною ж насміхалась
І знущалась, як могла [9, 158].
Мене невірна розлюбила,
І я блукаю сам не свій,
Немов я кинутий остався
Один в пустелі світовій [9, 128].

Сталим засобом художнього втілення мотиву кохання в поетичному доробку Олександра Олеся постають риторичні питання, адресовані коханій жінці. Тематика таких питань достатньо різноманітна, однак основними є ті, на які сам ліричний герой відповіді не має:

Ти зовсім мене не кохала,
А я був повинен забуть...
Чого ж ти так тяжко зітхала
В той час, як збирався я в путь?..
Чого твої руки тремтіли,
Чого ти тремтіла уся?!
І роки уже пролетіли,
А й досі не знаю ще я [9, 85].

Або в іншому вірші:

Чому з тобою ми не хвили?
Удвох за руки б ми взялись
І в край щасливий полетіли,
Де ждала нас любов колись [9, 87].

У творах еміграційного періоду поет, незважаючи на загострене відчуття відірваності від рідного краю, продовжує звертатися до мотив кохання, сподіваючись, що прийде нове кохання, а з ним з'явиться й нова насага до життя. Поет звертається до нових ракурсів мотиву кохання, з одного боку реалізуючи почуття більш стримано, а з іншого - відверто радіючи його появі:

І знов любов, і знов пісні,
І крики дикі, голосні [9, 706].

Цілий ряд віршів цього часу («Забуду все, лишу твої уста...», «Цілую вас в прекрасну вашу руку...», «З тобою жити на одній землі...» та ін.) виявляє певну еволюцію образу ліричного героя. Він бачиться вже в інших обставинах, з іншим осмисленням любові, збагаченим життєвим досвідом. Водночас, пробудження і тривання інтимних почуттів високо цінується автором та його героєм, про що свідчить, зокрема, вірш «Так, я впевнивсь! Я люблю!..», пройнятий оптимістичним настроєм. Основним мотивом поезії постає радість від того, що знайдено справжнє кохання:

Так, я впевнивсь! Я люблю!
І люблю її без краю!
А за що - і сам не знаю.
Знаю тільки, що люблю [9, 702].

Закоханого чоловіка любов робить сміливим, здатним на рішучі вчинки, самодостатнім:

Раз я впевнивсь, що люблю,
Не боюсь лихої слави! [9, 703]

Одним із модерністських виявів мотиву кохання в поезії Олександра Олеся є прагнення оцінювати його як найвище щастя буття, а його прихід асоціювати із космогонічними образами, що підкреслює неосаяжність самого почуття:

Любов, як сонце.
Вона розцвітає, як вогняна
Квітка на темному небі душі ... [9, 676]

Специфічними для розкриття почуття кохання й закоханості в ліриці Олександра Олеся еміграційного періоду постають так звані «кав'ярняні» мотиви (М.Неврлий). Ці мотиви реалізуються через перебіг різноманітних ракурсів і вражень: зустріч у кав'ярні із незнайомкою («Сьогодні стрінемось.»), захоплення жіночою вродою («Вона приходить завжди в певний час.»), враження від спільних переживань («В кафе, наповненім юрбою.») та ін.. Важливим для втілення постаті ліричного героя постає його сповідь, звірення почуттів, зізнання, адресовані предмету кохання:

Мені було так дивно тепло з вами,
Я вам про це ніколи не казав.
Хіба б я висловив словами
Все те, що серцем відчував [9, 667].

Для розкриття інтимних мотивів автор вдається до різноманітних виражальних засобів, провідними з яких є епітети, метафори, порівняння, риторичні запитання та різного роду паралелізми. Організуючим чинником художнього втілення мотиву кохання постає образ ліричного героя, перебіг його станів, настроїв, переживань та почуттів, що детально фіксуються автором. Більшість картин світу, пов'язаних із сферою любові, подано в ліриці саме через бачення ліричного героя. Розгортання його парадигми в ракурсі інтимних почуттів відбувається через поступове наближення до межової ситуації, що дозволяє проникнути до самих основ буття,

таємниць життя й смерті, минушого та вічного пошуку самого себе, гармонії зі світом. Характеризуючи образ ліричного героя в ракурсі інтимних почуттів, помічаємо, що герой ліричних поезій автора постає як виразно збірний образ, який перебуває в постійному пошуку, переживає складну гаму почуттів. Олександр Олесь уникає статичності постаті ліричного героя, а звертається до динамічного перебігу його почуттів, що виявляє певну еволюцію характеру протягом обох періодів творчості автора. Еволюція відбувається не лише у розкритті ставлення ліричного героя до людини та світу, але передусім у переживанні почуттів, пов'язаних із коханням, виразі цих почуттів, рисах поетизації образу коханої.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнатюк Н. Дещо з життя Олександра Олеся // Всесвіт. - 1989. - № 2. - С. 145-146.
2. Голомб Л. Антеїзм лірики О.Олеся // Література. Фольклор. Проблеми поетики: Зб. наукових праць. - Вип. 24. - Ч. 2. - К.: Акцент, 2006. С. 22-35
3. Грушевський М. Поезія Олександра Олеся // Українське слово. Хрестоматія української літератури і критики ХХ ст. У 4-х кн. - Кн. 1. - К.: Рось, 1994. - С. 257-265.
4. Денисюк О. Невідомі матеріали із спадщини Олександра Олеся // Укр. літературознавство: Респ. міжвід. науковий зб. - Вип. 55. - Львів, 1990. - С. 139-142.
5. Єфремов С. На початку нового віку: Олесь // Єфремов С. Історія українського письменства. - К.: Femina, 1995. - 283 с.
6. Зеров М. Від Куліша до Винниченка: Поезія Олеся і спр оба нового її трактування // Зеров М. Твори: У 2-х т. - К.: 1990. - Т. 1. - С. 148-234.
7. Камінчук О. Неоромантик, символіст чи романтик? Естетичні тенденції творчості Олександра Олеся // Дивослово. - 2004. - № 12. - С. 46-49.
8. Неврлий М. Олександр Олесь. Життя і творчість. - К.: Дніпро, 1994. - 173 с.
9. Олесь Олександр. Твори: В 2-х т. - Т. 1. - К.: Дніпро, 1990. - 880 с.
10. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. - К.: Либідь, 1999. - 480 с.
- Чернова І. Міфологема долі в художньому світі Олександра Олеся // Слово і час. - 1998. - № 12. - С. 45-50.

Лілія ШТОХМАН

© 2008

АНТРОПОЛОГІЯ НАРАЦІЇ: СТАТЬ, ҐЕНДЕР І СЕКСУАЛЬНІСТЬ В РОМАНІ ДЖЕНЕТ ВІНТЕРСОН „ТАЙНОПИС ПЛОТІ”

Наратор у романі Дженет Вінтерсон „Тайнопис плоті” (1992 р.) - людина, закохана в одружену жінку. Тема не нова, її важко оцінити наратологічними критеріями крім того аспекту, де йдеться про особу наратора. Неназваний автодієгетичний оповідач роману, не дивлячись на різного роду натяки, ніде у тексті не ідентифікується як чоловік чи жінка. Таке замовчування і те, наскільки воно інтригує та дестабілізує читача, принаймні на рівні сюжету, значно стимулює інтерес до твору. Читач мимоволі ставить запитання „Хто говорить?”. Майже неможливо читати цей твір, не будуючи здогадок щодо статі наратора, таким чином використовуючи власні припущення щодо мови, голосу, структури нарації і того, характерними для якої статі вони є. Яку роль відіграє наше „конструювання” статі наратора у сприйнятті розвитку твору? Яким чином могло б таке замовчування стати об’єктом аналізу наратології, як могли б стать, ґендер функціонувати як елементи наративної поетики, та чому ці категорії залишаються поза межами уваги наратології? Безумовно, стать наратора є принаймні настільки ж важливим фактором у літературній комунікації, як граматична особа наратора, наявність чи відсутність прямого звертання до читача або часові характеристики оповіді.

Труднощі, викликані категоріями статі, з’явилися вже при перших спробах використати їх для потреб наратології. Феміністичні теоретики 1970х та 1980х відділяли „стать” від „ґендеру”, визначаючи „стать” біологічною, а „ґендер” соціальною категорією. Пізніші - як Джудіт Батлер - успішно спростували цю суперечність, доводячи, що „стать” є штучно створеною категорією, яка настільки ж є складовою „ґендеру”, як і „ґендер” є складовою „статі” [6]. Ми використовуватимемо термін „стать” як назву для розпізнання належності істоти до чоловічого чи жіночого роду, „ґендер” як назву для характеристик у тексті, що імплікують, та не доводять,